

KOMUNISTIČNA PARTIJA — ORGANIZATORICA POMOČI BOJU ŠPANSKEGA LJUDSTVA

Dne 17. julija 1936 se je del nezvestih po-
veljnikov španske republikanske vojske uprl in
izdal ukaz svojim podrejenim častnikom in voja-
kom, da z oboroženo silo zrušijo zakonito repu-
blikansko vladno. S tem so bile napadene težko
priporjene svoboščine španskega ljudstva, ki je
bilo pahnjeno v strahovit vrtinec vojne, v kateri je
tri leta krvavelo in zatem, po padcu republike, 40
let trpelo pod fašistično vojaško tiranijo generala
Franca.

Zarotniki in organizatorji prevrata so bili že od
vsega začetka povezani s Hitlerjevo Nemčijo,
Mussolinijevo Italijo in Salazarjevo Portugalsko,
ki so jim pošiljale najmodernejša orožja, vojaško
tehnično opremo in kmalu tudi redne pehotne,
topniške, letalske, tankovske in mornariške vo-
jaške enote. Z veliko pomočjo v oborožitvi so
brez milosti napadali pomanjkljivo oboroženo,
premalo pripravljeno republikansko vojsko pa
tudi nezavarovana naselja. Spominimo se samo
surovega bombnega napada na mesto Guerni-
ca.

Špansko ljudstvo, protifašisti in delavski raz-
red, ki so se junaka dvignili v obrambo svojih
demokratskih pravic, svoje zakonito izvoljene
ljudskofrontne vlade, so se prvi v Evropi z orož-
jem v roki bojevali proti združenim silam fašizma
ter tri leta vztrajali in krvaveli v neenakem boju.
Zato so upravičeno pričakovali pomoč, posebno
v orožju in tehnični opremi. Toda Amerika in
druge države so zabranile prodajo orožja Špa-
niji in tako pustile fašističnim silam proste roke.

Sovjetska zveza ni dovolj in pravočasno po-
magala, kasneje pa je ustavila prodajo orožja
Španiji. Tako je Španija v boju proti mednarod-
nemu fašizmu ostala osamljena. Pobudniki
pakta nevtralnosti in nevmesavanja, predvsem
Anglija, Francija in Amerika, so kasneje, ko je
fašistična agresivnost naraščala in ogrozila
Evropo, spoznali in obžalovali napako, ki je bila
storjena ob Španiji.

Vendar so demokratske množice, borci za
mir, protifašisti, predvsem pa delavski razred v
Evropi in v svetu pomagali španskemu ljudstvu,
kolikor je bilo v njihovi moči, in to v izražanju so-
lidarnosti z bojem španskega ljudstva in predv-
sem z borci prostovoljci. Organizirana so bila
mnoga zborovanja delavcev in protifašistov
sploh, kjer so protestirali proti politiki svojih vlad
in zahtevali, da se španskim republikancem
nemudoma pošlje pomoč v orožju in vojaški
opremi. Na zasedanjih skupščin Francije, Belgi-
je, Anglije, Amerike in drugih držav so se ogla-
šali naprednejši politiki in zahtevali od svojih
vlad, da spremenijo svoja nevtralna stališča do
Španije. Oglašali so se mnogi znani javni in kul-
turni delavci s pozivi, da se podpre boj špan-
skega ljudstva proti fašizmu. Napredno javno in
ilegalno časopisje je dnevno pripisalo vesti o
položaju na bojiščih, kritiziralo nevtralnost sta-
lišče zahodnih vlad ter opozarjalo na razraščajo-
čo fašistično napadalnost. Tudi mnoge na-
predne stranke v Evropi in v svetu, predvsem pa
delavski sindikati so zahtevali od svojih vlad, da
podpro špansko republikansko vladno in boj ljud-
stva proti Francu.

Kljub vsestransko razgibani dejavnosti na-
predno usmerjenih množic se stvari niso obrnile
na bolje. Vladi, ki bi v tistem usodnem času
lahko pomagale Španiji in so bile dolžne kaj na-
praviti, da se zajezi naraščajoči fašizem, so
ostale »nevtralne«. Še več, vlade Francije, An-
glije in Amerike so nenehno pritiskale na špan-
sko vladno z namenom, da čimprej preneha z
odporom in položi orožje.

Kot je bila Komunistična partija Španije v
prvih bojnih vrstah, tako so tudi komunisti drugih
evropskih dežel in drugod po svetu bili na čelu
zbiranja in dajanja pomoči španski revoluciji. Na
pobudo Kominterne je bilo iz 55 dežel poslanih
ok. 35.000 prostovoljcev na španska bojišča.
Večinoma so bili to komunisti, pa tudi drugi pro-
tifašisti. Zbiranje in odposiljanje tako velikega
števila prostovoljcev iz raznih dežel, često po

ilegalnih poteh, je bilo mogoče le prek močne,
vsestransko usposobljene organizacije.

Komunistična partija Jugoslavije je brž od za-
četka španske državljanske vojne pozivala na-
predne množice k solidarnosti z bojem špan-
skega ljudstva. Tovariš Tito je v imenu KPJ izja-
vil: »Ne nevtralnost, temveč najpopolnejšo
pomoč so dolžne izkazati zakoniti španski vladi
vse države članice Društva narodov. Tu gre za
namero fašistov, da razcepijo narode. Tu gre za
najstrašnejšo vojno nevarnost. Tej pa se ni mo-
goče ogniti s paktom nevtralnosti, ki pomeni
blokada zakonite španske vlade, temveč s
polno in naglo vojaško tehnično in materialno
pomočjo in podporo svetovne demokracije, pri-
stažev miru španskemu ljudstvu.«

Centralni komite Komunistične partije Jugo-
slavije je svojim osnovnim organizacijam, ko-
munistom, simpatizerjem in aktivnim protifašis-
tom posredoval posebna navodila, smernice in
priporočila, spremljal dogodke, ki so zadevali
špansko vprašanje. Znano je, da je Tito, ki je bil
tedaj organizacijski sekretar in je avgusta 1937
prevzel vodstvo Partije v domovini, sam deloval
pri organiziranju vsestranske pomoči Španiji.
Da bi akcija za podporo španski revoluciji
uspešno potekala, so bili ustanovljeni posebni
komiteji, ki so jih vodili znani komunisti. Poleg
teh so se na pobudo Partije ali pa tudi samoini-
ciativno ustanavljali pollegalni in legalni odbori
in druga stalna in občasna združenja. Delovali
so v mnogih krajih, delavskih centrih in mestih v
Jugoslaviji ter zunaj nje, kjer so bivali naši izse-
ljenci. Znano je, da uradna jugoslovanska, po-
sebnost pa klerikalno usmerjena glasila niso bila
naklonjena pravičnemu boju španskega ljud-
stva; z lažmi in ponarejenim pisanjem so širila
propagando v korist generala Franca in s tem
ustvarjala ugoden teren za širjenje profašistične
dejavnosti v Jugoslaviji.

V organiziranje vsestranske pomoči in pod-
pore Španiji so bile vključene množice, ki so se v
tem času silno razgibale. Posebno mladina je
prednjačila. Mnogo mladih ljudi je bilo priprav-
ljeno pridružiti se prostovoljcem.

Toda množičen odhod na španska bojišča ni
bil mogoč. Vlada Stojadinovića, Korošca in
Spaha, ki je dušila vsakršno gibanje množic in
boj delavskega razreda za osnovne narod-
nostne svoboščine in socialne pravice, je v pri-
meru Španije z vsemi sredstvi onemogočala
pošiljanje pomoči in odhod prostovoljcev v Špa-
nijo.

V ta namen je izdala posebna navodila ban-
skim upravam in sreskim načelstvom ter ostre
ukaze policijskim in žandarmerijskim postajam.

Pri CK KPS je bil ustanovljen odbor za pomoč
španski republikanski vojski. Vodil ga je Tone
Šušteršič. V skladu z njegovimi navodili je de-
lalo v Sloveniji več krajevnih odborov: v Ljublja-
ni, Trbovljah, na Jesenicah in drugod. Kjer teh ni
bilo, so se vključevali v delo partijske organizacije
in posamezni komunisti. Delali so seveda
ilegalno. Komite na področju Ljubljane je bil
ustanovljen kmalu po izbruhu upora Francovih
generalov. Sestavljali so ga Pepca Maček Kar-
deljeva, Adolf Jakhel, Angela Ocepikova, Polde
Maček in Stane Bobnar. Zanimanje prebival-
stva, posebno delavcev in mladine za dogodke
v Španiji je naraščalo, zato je komite prek partijskih
povezav, ilegalne literature ter demokra-
tično usmerjenega tiska, prek pisem, ki so pri-
hajala iz Španije, kolikor jih ostra cenzura ni do-
segla, skušal pridobiti čimveč verodostojnih
vesti. Tako je bilo mogoče širiti med ljudi resnico
o dogodkih v Španiji in na bojiščih, o grozotah, ki
so jih počele nad ljudstvom Francove čete ter in-
terventni Mussolinijeve in Hitlerjeve vojske.

V akcijo so se vključevali predvsem komuni-
sti, skojevci, simpatizerji, protifašisti sploh, študen-
tje, napredni kulturni in drugi znani javni de-

lavci, demokrati in svobodoljubni prijatelji Špa-
nije.

Vsak dan so se širila pojasnila in obvestila
med množice, v tovarne, na razna zborovanja,
med člane Vzajemnosti, na nogometna igrišča,
kjer se je zbirala mladina in podobno. Tiskali in
razpečevali so se ilegalni letaki ob važnih do-
godkih, napredno časopisje, kolikor ga cenzura
ni plenila, je objavljalo dogodke iz Španije in
razglabljalo o namenih fašistične agresije. Pele
so se revolucionarne pesmi ob raznih srečanjih,
na izletih, zborovanjih in ob večerih na vasi. Te
pesmi so smešile Franca, Mussolinija, Hitlerja,
veličale Larga Caballera, ki je bil takrat pred-
sednik španske ljudskofrontne vlade.

Težišče delovanja Komunistične partije je bilo
usmerjeno na pritegovanje množic v ljudsko-
frontno gibanje in v boj zoper fašizem ter vojno,
zoper profašistične struje doma ter proti politič-
nemu in gospodarskemu usmerjanju Jugosla-
vije k nacistični Nemčiji.

Glede na dogodke v Španiji je postajalo vse
bolj očitno dejstvo, da je rožljanje z orožjem pri-
prava na novo porazdelitev sveta na interesne
sfere, kar se lahko doseže le z napadom na ne-
fašistične države Evrope, z novo svetovno
vojno. Tega pa množice niso želele. Zato sta
ljudskofrontno gibanje ter boj proti fašizmu in
vojni pridobivala množice. In zato so množice
vse bolj protestirale in izražale simpatije in soli-
darnost s španskim ljudstvom in s prostovoljci,
ki so se že bojevali v Španiji.

Na poziv Partije so prvi prostovoljci jugoslo-
vanskih narodov prišli v Španijo že v prvih me-
sasih španske vojne. To so bili naši izseljenci iz
Francije, Belgije, iz severne in južne Amerike,
med njimi zlasti primorski Slovenci, ki so morali
bežati pred fašističnimi skvadrami iz Italije.
Nekaj kasneje so prihajali politični emigranti iz
Sovjetske zveze, zatem študentje iz Prage, ki so
se kolektivno odločili med prostovoljce.

Mnoga pota so vodila prostovoljce v Španijo,
iz vseh krajev sveta, kjer so živeli naši izseljenci;
čestokrat težavna, vendar so naši možje in
fantje z veliko mero zavesti, odločnosti in požr-
tvovalnosti ter iznajdljivosti premagovali težave
in stopali v boj proti fašizmu na španskih tleh.
Najtežje ovire so morali premagovati prostovo-
ljci iz Jugoslavije.

Stojadinovičeva vlada, v kateri je bil minister
za notranje zadeve klerikalec dr. Anton Korošec,
je prepovedala izdajanje potnih listov ti-
stim, za katere se je količkar sumilo, da bi more-
biti odšli v Španijo. Vendar jih je nekaj, večina po
prijateljskih zvezah, dobilo potne liste z izgovorom,
da gredo na svetovno razstavo v Pariz, odšli pa so na
španska bojišča. Drugi so morali iskati ilegalne poti.
Nadzor na državni meji je bil povečan, le težko so se
našli tajni prehodi mimo carinskih zapor. Uspelo je le
maloštevilnim, mnogi so čakali in upali, da se bodo našle druge
poti.

Taka priložnost se je odprla, ko je Partija na
pobudo Tita pripravljala množičen odhod v
Španijo po morskoti poti. V ta namen je bila najeta
ladja francoskega izvora La Corse. Priplula je v
nevtralne vode Jadranskega morja, da prevza-
me na svoj krov večje število prostovoljcev in
jih odpelje v Španijo. Priprave so potekale
strogo ilegalno, po načelu izkušnje, ki jih je poz-
nala partijska organizacija. Prostovoljci so se
zbirali na področju Črne gore, Makarske, Omiša,
Splita in Šibenika.

Iz Slovenije sta bili pripravljene dve skupini z
Jesenic in iz Ljubljane ter večje število posa-
meznikov, skupaj čez 30.

Organizacijo ljubljanske skupine je vodila
komisija za pomoč Španiji, ki jo je vodila komu-
nistka Pepca Maček. Zato je bilo potrebno
vzpostaviti posebno mrežo zanesljivih povezav
in javk, določeni so bili spoznavni znaki med
Splitom in Ljubljano, odredili smo natančne da-
tume in ure odhoda vlaka iz Ljubljane in prihoda
v Split. Zbrati je bilo potrebno denarna sredstva

in določiti število prostovoljcev. To je bilo omejeno, čeprav je bilo dosti več mladih pripravljelih za odhod. Ko je prišel čas, bilo je konec marca 1937, je bilo vse nared. Zbrali smo se zvečer, nekoliko pred odhodom vlada iz Zaloga, v Gorenčevi jami, tam, kjer je danes podjetje Petrol. Bilo nas je osem: Ludvik Kukavica, Viktor Jeriha, Martin Gostinčar, Adolf Boben, Stane Židan, Jože Kompare, Viktor Stopar in podpisani.

Prihajali smo vsak iz svoje smeri, da ne bi vzbujali suma. Doma se ni bilo modro poslavljati, kaj šele komu kaj omenjati. Prišla je Pepca, ki nam je posredovala še zadnja navodila in nam izročila skromne potne stroške. Nekoliko vznemirjeni, toda veseli in z veliko mero zaupljivosti, smo se na kratko poslovili od Pepce, ki nam je zaželela srečno pot in vsem segla v roke. V njenih očeh se je zasvetila solza. »Ostanite zdravi in živi,« nam je še rekla. Stopili smo iz jame in odšli na zaloško postajo, kupili vsak zase karto. Ob 7. uri zjutraj smo se znašli v Splitu. Po razpoznavnem znaku smo našli zvezo, preko katere smo odšli proti Solinu in dalje pod Mosorsko planino. V skritem kraju smo se ustavili. Vodil nas je za to odgovoren tovariš. Tu smo našli večje število že zbranih, vmes tudi skupino z Jesenic, ki jo je vodil Jože Gregorčič. Tu je bilo treba čakati na zvezo z manjšo ladjo, ki bi nas morala prepeljati na francosko ladjo La Corce. Prvi dan je bilo morje nemirno, pihali so močni vetrovi in dež nas je močil; zato ni bilo varno izpluti. Prenočili smo v zavetju skalnate škrbine, precej daleč od naselja. Drugo jutro je pihal močan jugo; pokazalo se je sonce, da smo se za silo posušili. Radi bi kaj pojedli, saj smo bili že drugi dan brez hrane in vode.

Zadolžen sem bil, da s štirimi tovariši poiščem nekaj hrane. Pot nas je vodila v najbližjo vas, oddaljeno več kilometrov. Tam smo kupili slanino in pet hlebov kruha. Lagali smo se, da gre hrana v bližnji kamnolom. Tako smo se ognili radovednežem v vasi, ki niso bili vajeni takih obiskov. Za 30 lačnih mladeničev ta srečno kupljena hrana ni bila obilna, vendar smo jo razdelili na enake dele in s tekom pospravili. Vsaj za silo smo se odžejali iz skalnih jamic, kjer se je zadrževala deževnica. Tako je potekal dan; ne da se reči, da ni bilo veselja in razpoloženja. Skrbelo nas je le, ali smo ostali prekriti pred očmi čuvarjev oblasti. Potrebno je povedati, da o poteku in dogajanju drugod nismo vedeli ničesar. Sledili in podrejali smo se navodilom, ki so jih prinašali za to zadolženi kurirji. Ko je padel mrak, smo dobili ukaz, da se v gosjem redu in v največji tišini premaknemo proti morju. Srečno smo prišli v majhno zapuščeno pristanišče. Z desne strani se je videlo skromno pokopališče, z leve mali pristan. Po osvoboditvi sem si ogledal to pristanišče. Imenuje se Sveti Martin pri vasi Strožanac, nedaleč od Splita.

Nismo čakali dolgo, ko se je pojavila mala barka, imenovana po dalmatinsko trabakul. V pristan so v okrilju nočne tišine prihajale še druge skupine. Hitro smo se natlačili nanjo, bilo nas je 156 poleg posadke. Stisnjeni drug vrh drugega smo odpluli mimo Brača in Hvara proti Visu. Krožili smo po morju še preostali del noči, toda ladje La Corce — tedaj ji nismo vedeli imena — od nikoder. Nekaj ni v redu, se je slišalo govoriti. Barka se je morala proti jutru neke skriti. Tako smo zapluli v zalivček Maslinovo blizu Milne na Braču, se brez najmanjše zbežnosti izkrcali z velikim upanjem, da bomo imeli naslednji večer več sreče.

Po kratkem posvetu smo se odločili, da mirno počakamo večer, da razpostavimo straže na pregledne točke in pošljemo skupino v Milno po hrano. Ko se je sonce že nagibalo proti zatonu, so nas straže vrh hriba opozorile, da se nekaj dogaja. Hkrati so začele okrog nas pokati puške. Oster, toda skoraj prestrašen glas je zadonel v dolinico in se odbijal od skalnatih kraških vrhov: Stojte, roke u vis... in še, kar je ponavadi sledilo žandarskemu žargonu. Obkoljevali so nas, prepičani, da smo oboroženi. Razen brivice pa niso našli pri nas nič posebnega.

Nad nami je krožilo letalo. Carinska ladja Oplenac se je zasedrila blizu obrežja zaliva Maslinovo. Med zaslisevanjem so nas prevažali s čolni na ladjo. Najprej so se lotili znanih komunistov. Ker niso iz njih nič izsilili, so skušali kaj doseči s puškinimi kopiti. Ko je 156 moč ostro protestiralo, so morali nehati. Ponoči je ladja pri-

Zastava Cankarjeve čete bataljona Đuro Đaković

plula v Split. Spravili so nas v nedokončano carinarnico.

Prebivalstvo Splita, posebno pa delavci cementarn, ki so ravno stavkali, so bili kmalu seznanjeni z dogodki. Prišli so pred carinsko zgradbo, kjer smo bili zaprti, in ostro protestirali s klici »Dol s policijo, dol s fašizmom, živele republikanska Španija!« Tako so izražali solidarnost z nami. Prinašali so nam hrano in pljačo. Žandarji in zaslisevalci so morali svoje obnašanje uskladiti z napetim položajem in omejiti svojo surovost.

Vodili so nas na zaslisevanje, vsakega posebej. Toda organizacije niso uspeli odkriti. Naša skupina iz Ljubljane se je bila hitro in natanko dogovorila, kako se bomo zagovarjali, kaj bomo odgovorili na vprašanja, kdo nam je dal navodila in po kakšni zvezi smo prišli iz Ljubljane. Vsi smo se zagovarjali s spretno izmišljenimi izgovori brez napake. Čeprav so si zaslisevalci pomagali s klofutamii, da bi kaj izklekli iz nas, niso zvedeli ničesar. Po nekaj dneh zapore v Splitu so nas odpeljali v Zagreb, v znane zapore v Vlaški ulici. Tudi tu so nas zaslisevali. Za tako početje je bila zagrebška policija bolj usposobljena. Vendar se je bolj zanimala za hrvaške tovariše. Grobo so jih pretepali, kar se je slišalo v našo celico, čeprav so bili zaslisevalni prostori tapetirani in je na oknu hreščal radio. Ljubljansko in jesenjsko skupino in druge Slovence so po nekaj dneh odpeljali v Ljubljano. Zaprti so nas v Šentpetersko kasarno, kjer je sedaj Onkološki inštitut (tam so bili tedaj zaporci). Ljubljanska policija je bila do nas popustljivejša, brez grobosti. Marsikaj smo lahko storili za olajšanje svojega neugodnega položaja. Ze na poti, na zaloški železniški postaji, nam je uspelo prek Tineta Židana, ki je bil ravno tedaj v službi, na čuvajnici, obvestiti »naše«, da se vrnemo. Kmalu za tem smo dobili obiske v zapor. Ne samo sorodniki, tudi naši simpatizerji so prihajali, da bi zvedeli kaj o naši usodi, nam prinašali hrano in obvestila. Čutili smo, da nismo sami, bili smo v središču pozornosti. Kaznovani smo bili z deset dni zapore. Ker so nam vračunali že zapor v Splitu, smo bili kmalu izpuščeni. Bili smo veseli prostosti, a nezadovoljni, ker se nam je veliki podvig tik pred uresničitvijo ponesrečil. Naša želja je bila priti v Španijo, toda kljub dobri volji ter temeljito pripravljeni akciji smo stali še pred zaporom. Tu smo se prisrčno poslovili od Jeseničanov in drugih z obljubami in upanjem, da nam bo drugič uspelo. Tako kot nam ali še slabše se je godilo tudi drugim skupinam. V Šibeniku so jih nekaj ujeli in zaprli, še večjo sku-

pino so aretirali v Črni gori, le nekateri so pravočasno pobegnili pred razjarjenimi zasledovalci. Javnosti pa še danes ni znano, kje prevzaprav je bila storjena napaka.

Ladjo La Corce je proti koncu 1936 najel takratni sekretar KPJ Gorkič, Adolf Muk pa je bil določen za odgovornega na ladji. Zbiranje prostovoljcev iz raznih krajev Jugoslavije, povečini iz obmorskih krajev, je bilo odlično speljano. Ob obali v Črni gori, med Makarsko in Omišem, pri Splitu, pri Šibeniku se je zbralo več kot 550 fantov in moč.

Ladja La Corce je sicer pravočasno priplula v Jadransko morje, toda brez dovoljenja je zaplula v naše teritorialne vode, česar ni smela storiti. Policija in vojna mornarica je ladjo blokirala v bližini otoka Sv. Nikola v Budvanskem zalivu. Na ladji ki so jo usmerili v zaliv Boke Kotorske, v Zeleniko, so našli Muka. Po zaslisevanju je vse povedal policiji. Vendar ostane vprašanje, kako so našli vse posamezne skupine. Verjetno je budna policija z žandarmerijo opazila zbiranje, ki se zaradi številčnosti skupin ni dalo dovolj prikriti.

Muk je bil junija 1934 kooptiran v začasno vodstvo KPJ. Od takrat do 1936 je bil član politbiroja, izvoljen na IV. državni konferenci decembra 1934 v Ljubljani. Po zablembi La Corce je bil obsojen na 10 let robije, pozneje mu je bila kazen znižana na 5 let. Zaradi slabega zdravlja pred razrednim sovražnikom je bil 1937 za vedno izključen iz KPJ. Med okupacijo je v kotorskem zaporu odklonil soodelovanje z Italijani, ki so ga nato marca 1943 ustrelili.

Ta poskus odhoda v Španijo je spodletel, vendar so se napredne množice še bolj razgibale in obsojale režim in vlado Stojadinovića, ki je tako dosledno onemogočala pomoč borečemu se španskemu ljudstvu.

Ko se je ljubljanska skupina vrnila domov, so jo pripadniki Ljudske fronte, posebno revolucionarno usmerjena mladina, z navdušenjem pričakovali in pozdravili. Ti pa so jim pripovedovali o doživetjih na svoji poti. Večer za večerom so se na sedežih Vzajemnosti in ob raznih drugih srečanjih, izletih in zborovanjih, v tovarnah in drugod, razvijali pogovori v zvezi s španskimi dogodki. Komite za pomoč Španiji, ki je deloval na vzhodnem področju Ljubljane in bil povezan s centrom v Ljubljani, je ob pomoči rajonskega komiteja Partije Polje in komunistov na širšem območju uspešno nadaljeval z delom. Organiziral je zborovanje pripadnikov Ljudske fronte, kjer so se vrstila predavanja o Španiji, širili brošure, kot je Španija v plamenu, in razne članke

na to temo, razpečeval letake in slike iz Španije, tako o znanem borcu in pilotu Josipu Križanju in druge. Aktivno je pripravil »Španski teden«, ki ga je organizirala Komunistična partija od 19. do 24. julija 1937 z namenom, da zbere v akcijo za pomoč Španiji vse napredne protifašistično usmerjene množice. Banska uprava Dravske banovine pa je, da prepreči naraščajoče gibanje množic za pomoč Španiji in njihov boj proti fašizmu ter krepitev delavsko kmečke zveze in Ljudske fronte, izdala posebna in izredna navodila svojim podrejenim sreskim načelstvom, žandarmerijskim in policijskim postajam, da prepoveduje »Španski teden« in poveča cenzuro nad demokratično usmerjenim tiskom in časopisjem. Nakazala je tudi, kje so žarišča ljudskofrontnega gibanja, da bi jih podrejeni organi lažje nadzorovali in jih skušali zatreti.

Režimsko časopisje, posebno Slovenec in Domoljub sta povzemala iz Francovih in drugih reakcionarnih poročil vesti o dogodkih iz Španije, ki so omalovaževali in sramotili ljudsko frontno gibanje, ter članke, ki so napadala demokratični tisk in žarišča gibanja ter polmensek ovajali vidne pripadnike gibanja, zlasti seve komuniste.

Vsi ti ukrepi oblasti in pristranska propaganda reakcionarnega tiska, ki je imel proste roke, so sicer ovirali protifašistično gibanje in boj množic za mir, vendar si večjega vpliva med množicami

niso pridobili. Te so vse bolj spoznavale, kje je njihovo mesto, da bodo le združeni v močno gibanje izboljšale svoj položaj in se ubranile pretežne nevarnosti mednarodnega fašizma.

Ker odhod prostovoljcev po morskem poti ni uspel, je Partija iskala druge poti. Največ jih je odšlo v Španijo po prehodih iz Slovenije. Prehodov je bilo več. Tovariši z juga so potovali prek javk v Zagrebu. Tam sta organizacijo vodila predvsem dr. Pavle Gregorič in Pavle Žaucer s pomočjo dr. Jožeta Potrča in Jožeta Lacka. Pot je vodila ilegalno od Lackovega doma v Novi vasi pri Ptujju k Sentilju ali Sv. Duha na Ostrem vrhu in nato prek meje. Miha Marinko je vodil skupino Trboveljčanov prek Pece v Avstrijo. Skupine iz Ljubljane, s Primorske, Gorenjske in Dolenjske so potovale prek Golice nad Jesenicami. Tu je bil vodnik, dokler ni sam odšel v Španijo, Frano Potočnik. Zaradi zaostre- tve kontrole na mejah je bil prehod tvegan. Mnoge so na poti aretirale tudi avstrijske oblasti, in jih pošiljale nazaj v Jugoslavijo. Vendar je po teh poteh odšlo v Španijo nad 200 Slovencev. In mnogo skupin iz drugih krajev Jugoslavije. Iz občin Polje in Dobrunje pri Ljubljani je skušalo srečo prek Golice več prostovoljcev. Organizacija so še vedno vodili Pepea Maček Kardeljeva, kasneje pa tudi Angela Ocepko in sekretar rajskega komiteja Polde Maček. Toda večini ni uspelo prebiti se do cilja skozi mnoge ovire brez

potnih listov. Ostali so v zaporih Jugoslavije, Avstrije, Švice in tudi Francije. Uspeli so le Martin Gostinčar, Tone Cimerman, Ciril Rome, Viktor Jeriha in podpisani.

Komiteji za pomoč in podporo Španiji so delovali ves čas vojne v Španiji. Še po padcu republike. Jugoslovanske oblasti pa so po končani vojni, ko so se prostovoljci umaknili pred Francovimi četami v Francijo, ki jih je poglala v taborišče, vsem vzela državljanske pravice in jim onemogočila vrnitev v domovino. Tako so Španci ostali zunaj zakona, prepuščeni na milost in nemilost francoskim oblastem, po kapitulaciji Francije pa Petainovi kvistinski vladi in Hitlerjevi Nemčiji. Komiteji za pomoč Španiji in organizacija Rdeče pomoči so tedaj zbirali hrano in denar ter ju pošiljali borcem v francoskih taboriščih.

Partija, ki je cenila španske borce, je storila vse, da jim olajša položaj. Fašisti, pijani uspeha v Španiji, so nadaljevali z osvajalnimi pohodom. Ko je pretla neposredna nevarnost Jugoslaviji, se je Partija vsestransko zavzemala, da se španskim prostovoljcem omogoči vrnitev v domovino. Tovariš Tito je 1939. leta v Parizu pozval Špance, da se vrnejo domov in podvzel potrebne ukrepe za organizacijo vračanja, kar pa ni bilo lahko. Pot je bila beg iz francoskih taborišč prek Nemčije ali Italije po ilegalnih javkah. Mnogi so se tako vrnili, mnogi so bili na poti aretirani in ostali v nemških in italijanskih zaporih in taboriščih. Iz Polja sta Martin Gostinčar in Anton Cimerman umrli junaške smrti v nemškem taborišču Guzen. Ciril Rome je sedem let prebil v francoskih in nemških taboriščih in za las ušel smrti. Viktor Jeriha je bil na poti domov aretiran, poslan v ljubljanske zapore in nato v taborišče Dachau. Jaz sem se vrnil 1939. leta iz Pariza kot težek invalid s ponarejenim potnim listom, ki mi ga je prekrbel Lovro Kuhar (Prežihov Voranc), sodelovec tovariša Tita.

Skupina ranjencev, med njimi Stane Bobnar in Aleš Bebler

MAGIČNA PRIVLAČNOST

PRAGA, SREDIŠČE DEMOKRACIJE

V letih 1936—37 je bilo v Pragi zelo močno študentsko levičarsko gibanje. Med jugoslovanskimi študenti je bila večina usmerjena levo, protifašistično, in vse gibanje je bilo v resnici pod vodstvom naše Partije. Partija je vodila bolj ali manj vsa študentska združenja v Pragi.

Praga je bila demokratično središče buržoazno-demokratske parlamentarne klasične demokracije, v katerem smo imeli možnost stika z vso marksistično in levičarsko literaturo ter evropsko kulturo. Praga je bila v tistem času mali Pariz. Na široko je odpirala razna obzorja, še posebno politična. Politično smo bili zelo aktivni. Razumljivo je, da nas je hudo skrbela zmaga fašizma v Nemčiji. Fašizem je vladal že tudi v Italiji, za nas pa je bil Hitlerjev prihod na oblast v Nemčiji opozorilni signal. To se je čutilo še posebno na Čehoslovaškem, saj smo na meji s Hitlerjem doživljali to dramo skupaj s českim ljudstvom. Poleg tega se je že 1931. leta začela japonska invazija na Kitajsko, 1935. leta pa invazija italijanskega fašizma v Etiopijo, medtem ko je 1933. leta prišel na oblast Hitler. Za nas mlade ljudi, komuniste in revolucionarje, je bil to signal, da se bližamo mednarodnim krizam in revolucijam, ki smo jih pričakovali. Pričakovali smo, kdaj se bo začel boj proti temu

fašizmu in kapitalizmu, ki je kulminiral v svoji najhujši obliki, kajti fašizem je bil najhujša oblika kapitalističnega sistema, kot smo govorili, oblast najreakcionarnjših in najkonzervativnejših sil kapitalizma. Razumljivo je, da ob izbruhu v Španiji ni bila potrebna nobena posebna propaganda za odhod v boj. Odšli smo preprosto tja, kjer se je začel prvi oboroženi boj v Evropi proti fašizmu.

Dogodki v Španiji so imeli magičen vpliv na vse, kar nas je bilo študentov v Pragi. Nekje se ljudje bojujejo proti temu najhujšemu zlu, imamo priložnost, da se tudi mi z orožjem upremo fašizmu... Nimam drugih besed, boj španskega ljudstva je imel tiste dni magično privlačnost. To pa je veljalo za ves svet, saj je bila Španija najbrž zadnji dogodek na svetu, ki je s svojim internacionalizmom, od Tokia prek Cambridgea, Oxforda, Beograda, Zagreba in Prage do Amerike vplival na levo usmerjeno in protifašistično, demokratično mladino, da je hitela v boj. Pisatelji, slikarji, skladatelji, vse, kar je bilo v kulturi poštenega, je bilo na strani republikanske Španije. Zato Partiji ni bilo treba veliko propagande za prostovoljni odhod v Španijo. Odhod vseh nas iz Prage je bil spontana, pa tudi zavestna politična reakcija, saj je Partija organizirala naš prebeg in nam tudi finančno omogočila, da pridemo v republikansko Španijo.

NEZNOSNO ČAKANJE

Oditi bi moral pred 1. majem 1937. Tovariši pa so me obvestili, da bi bilo te dni nevarno potovati zaradi stroge policijske kontrole na nemških vlakih. Odloženo je bilo, da odpotujem v Španijo 2. maja. Iz Prage sem se odpeljal z vlakom in prepotoval Hitlerjevo Nemčijo brez kakršnihkoli problemov. Prispel sem v Pariz, kjer sem imel zvezo. Partija je namreč imela dobro organiziran kanal v Parizu. Tiste dni mi je hudo deprimirala novica, ki sem jo dobil iz Španije, da je Veljko Vlahović izgubil nogo. Ostal je med dvema bojnima črtama in obležal ranjen. Pozneje je bil evakuiran. Že v Pragi sva bila dobra prijatelja. Spominjam se, kako sem tiste dni resignirano razmišljal: Za vraga, jaz čepim še zmeraj v Parizu, Veljko pa je že izgubil nogo. Želel sem čimprej priti na španska bojišča, da se vključim v boj.

Toda v Parizu sem ostal še cel mesec, ker mi je Gorkič dal nalogo, da prevedem neko gradivo španskih političnih strank in gibanj. Spominjam se, da sem prevajal neko gradivo katoliških gibanj, ki smo ga razmnoževali kot dokaz širine boja v Španiji, saj je šlo za najširšo narodno fronto proti fašizmu. Potem sem nekega dne Gorkiču rekel, da ne morem več zdržati v Parizu, in zahteval, da me takoj pošlje v Španijo. Zelo hitro sem se znašel v skupini, v kateri so bili prostovoljci raznih narodnosti. Spominjam se,

STANE BOBNAR